

הרב ידידיה הכהן

בנית סוכה ע"ג רק"ם בזמן פעילות מבצעית

שאלה
תשובה
סיכום

שאלה

בליל יום טוב הראשון של סוכות נכנסנו לעיר ג'בליה במסגרת מבצע 'ימי תשובה'. הכלים שבהם נסענו בפעולה זו היו 'פומות', שהם מעין 'נגמשי"ס' ממוגנים יותר מהנגמשי"ס הרגילים, ופתחם העליון גדול משבעה על שבעה טפחים¹. היות ובנסיעה בתוך העיר היה קיים חשש לירי צלפים, צריכים היינו לסגור את הפתח בזמן הנסיעה, ורק כאשר הגענו לעמדה שהיא המיקום הקבוע שלנו, יכלנו לפתוח הפתח. השאלה שנשאלת היא, האם למרות שמעיקר הדין לא התחייבנו בסוכה, מצד העיסוק בלחימה, יכולים אנו לקחת עמנו בתוך ה'פומה' מחצלת, ובזמן העצירה לפורשה ולאכול תחתיה כזית לחם שהוא חיוב מצוות עשה דאוריתא. יצויין שפתח ה'פומה' אינו צמוד לדפנותיה, והוא כמעין 'דופן עקומה', ולענין שבת יש כאן כמוסיף אוהל עראי על אוהל קבע, שהוא גג ה'פומה', העשוי מתכת.

תשובה

בשאלה זו יש לדון משני צדדים, מצד 'כשרות הסוכה', ומצד דיני 'בניית אוהל ביו"ט'.

מצד דיני 'סוכה':

יש להשתדל להניח הסכך לא ישירות על המתכת של ה'פומה', אלא לעשות חוצץ מסוים בינו לבין הסכך בדבר שאינו מקבל טומאה, כדי לא להיכנס לשאלה של מעמיד סכך על גבי 'דבר המקבל טומאה'². כמו כן צריך לחזק את הסכך מעט כדי שיעמוד ברוח מצויה, מפני שדומה לעושה סוכתו בראש העגלה, שצריך שתהא הסוכה עומדת ברוח מצויה³. פרט לשתי הקפדות אלו נראה שהסוכה כשרה לכתחילה, מצד דיני סוכה.

מצד דיני 'שבת':

הלכה פסוקה היא שמותר להוסיף אוהל עראי לאוהל קיים⁴, אולם במקרה דנן אנו נכנסים לבעיה נוספת, מפני שעשיית האוהל העראי גורמת לכך שנוצרה כאן מציאות של סוכה כשרה. ה'משנה ברורה' (סימן תרלז ס"ק א) פוסק, לגבי מקרה שנפלה סוכתו של אדם ביום טוב:

¹ 'שיעור סוכה', והוא ע"פ הנפסק בשו"ע אורח חיים סימן תרלה סעיף א.
² שם סימן תרכט, ובמג"א ס"ק ז, משנ"ב ס"ק כב, וסימן תרל ס"ק א, ביאוה"ל ד"ה 'כל', משנ"ב ס"ק נט.
³ שם סימן תרכ"ח סעיף ב.
⁴ שם סימן שטו סעיף ב.

"וביום טוב אסור להקימה ואפילו אם הרוח הפיל ממנה רק מקצת מן הסכך לבד אין להוסיף ביום טוב בעצמו, ועיי' גוי אפילו אם נפל הסכך כולו גם כן יש להתיר".

מקור דברי המשנ"ב הוא משו"ת 'שואל ומשיב' (כרך ד מהדורא רביעאה סימן כה), שם מנסה לדמות את המקרה של הוספת סכך לאחר שנפל, למקרה של הקמת 'מחיצה המתרת'. בשבת קיים איסור להעמיד מחיצה קבועה⁵, אך מחיצה ארעית מותר להעמיד⁶, פרט למקרה שהמחיצה מתירה לבצע מעשה שמבחינה הלכתית היתה מניעה לעשותו לפני העמדת המחיצה⁷, כמו העמדת מחיצה היוצרת מחיצה שלישית בסוכה ועל ידיה מותרת הסוכה לשימוש⁸, או עשיית מחיצה בפני הנר כדי שיוכל לשמש מיטתו, או בפני הספרים כדי לעשות את צרכיו, אך במקרה של תוספת על מחיצה המתרת, כגון שמבעוד יום הכין טפח מותר להוסיף עליו⁹.

אם כן לכאורה יהיה מותר להוסיף על סכך שכבר קיים על הסוכה בחג, וכן משמע מהפרי מגדים' (אשל אברהם' סימן שטו ס"ק א) שאם יניח את הסכך בצורה ארעית ניתן יהיה להוסיף עליו, אך 'שואל ומשיב' מחלק, וכותב שתוספת עראי מותרת רק במחיצה המתרת ולא באהל המתיר, וחילוקו צ"ע, ונדחה עיי' הגרש"ז אורבאך שבתחילה (שמירת שבת כהלכתה' פרק כד הערה קכו) התיר להוסיף¹⁰, אך לאחר מכן (שם חלק ג עמוד מב) חזר בו הגרש"ז, בטענה שהתוספת מחדשת שם של 'סוכה' משא"כ במחיצה שלא מתחדש כאן שם של 'מחיצה'. כי במחיצה העיקר היא הפרדה וגם בטפח הפרדה יש על זה שם של הפרדה, ולא נוצר שם הפרדה חדש עיי' הוספתו. בפסק זה מחמיר הגרש"ז יותר מה'שואל ומשיב', כי אוסר להוסיף בין על הדפנות ובין על הסכך, אך בנו ר' שמואל, (מובא ב'ארחות שבת' עמוד שכא הערה סה) מקל אם יש שם סכך כשר בשיעור סוכה, כי הסכך הכשר כבר התיר, והוא רק מוסיף עליו. וכן נראה שבשעת הצורך יש למקל על מי לסמוך בתוספת עראי המתרת את הסוכה, אם היה מוכן טפח מע"ש¹¹.

אך ודאי שבמקרה שלא מניח רק חלק מהסכך, אלא את כל הסכך יהיה אסור לעשות כן, מדין מחיצה המתרת, ולכן במקרה של ה'פומה', יהיה אסור לשים את הסכך בחג. אך אם הניח את המחצלת לפני יו"ט וסגר מעליה את פתח הכלי, במצב שלא יפריע למבצעות הפעולה, (כגון יסבך את היציאה מהכלי במקרה הצורך), ועשיית הסוכה הייתה

⁵ משנ"ב שם ס"ק ו.

⁶ רמ"א שם סעיף א, משנ"ב ס"ק ג.

⁷ שו"ע שם סעיף א.

⁸ שם. ואף שעדיין אסור להשתמש בסוכה משום "תעשה ולא מן העשוי" (עיין 'מקראי קודש' לרצ"פ פרנק סימן יא), מ"מ מפני שהחיסרון הוא רק בנענוע הסכך, המחיצה היא מחיצה מתרת האסורה, כי הסוכה נהפכת לסוכה כשרה, והנענוע הוא רק מונע חיצוני, ולא פסול עצמי בסוכה.

⁹ רמ"א שם. והטעם לכך שמחיצה מתרת אסורה, מפני שלמרות שניתנה בצורה ארעית, ההיתר ההלכתי שגורמת נותנת לה חשיבות של בנין וקביעות מסוימת, לכן על ידי הכנת הטפח מע"ש לא עושה את כל קביעתה של המחיצה בשבת, וממילא מותר להוסיף עליה.

¹⁰ וניתן לומר שפסק המשנ"ב כישואל ומשיב' אינה ראייה לכך שסובר המשנ"ב כמוהו, ויתכן שנקט לאסור כי בסתמא נעשה הדבר לכמה ימים והוי תוספת של אוהל קבע, ולא משום שאוסר תוספת באוהל המתיר, אם מוכח שהתוספת הינה רק לזמן קצר. ('ארחות שבת' עמוד שיד הערה מז).

¹¹ שם. במקור שצוין בהערה הקודמת, ושם גם מופיע טעמו.

בצורה הכשרה, ורק אח"כ סגר הפתח מעליה, ודאי שיהיה מותר, כדין 'העושה סוכתו תחת גגות העשויות לפתוח ולסגור'¹², ואף אם מניח הסכך בדרך כלשהיא בזמן שפתח הכלי סגור, תוכשר הסוכה בדיעבד¹³, וצריך עיון אם מותר להניח הסכך מתחת לפתח הכלי הסגור אף בחג עצמו, כך שלא נעשית מציאות של מחיצה המתרת, כי מכסה הכלי גורם שכרגע אין סוכה כשרה, ורק כשמסירים המכסה תיווצר הסוכה מאליה. אפשרות נוספת היא ההנחה של הסכך הכשר ע"י לוחם גוי, ואף ניתן לומר לו במפורש להניח את הסכך כולו ביום טוב¹⁴.

סיכום

- א. גם אם עושים הסוכה לפני החג או בחול המועד, יש להשתדל להקפיד על חוצץ בין הסכך לכלי, ולהצמיד הסכך כך שלא יעוף ברוח מצויה.
- ב. בחג עצמו אסור להניח את הסכך, אך אם אפשרי לפרוס הסכך לפני החג ולסגור מעליו דלת הכלי ולפתחה בחג, מותר לכתחילה, ואף ניתן בדיעבד לפרוס לפני החג הסכך גם שפתח הכלי סגור.
- ג. בחג עצמו ניתן לפרוס הסכך במקרה זה ע"י גוי, ולשם כך מותר אף ע"י אמירה מפורשת לגוי.

¹² רמ"א שם סימן תרכו סעיף ג.

¹³ משנ"ב שם ס"ק יח, כדעת הרמ"א.

¹⁴ כדין 'שבות דשבות במקום מצוה' (שו"ע שם סימן שז סעיף ה), שהרי האיסור להניח הסכך הוא רק דרבנן, כדין מחיצה המתרת, ואין כאן איסור בונה, כאמור, מפני שזהו מוסיף אהל ארעי על אהל קבע.